

DOI: <https://doi.org/10.54937/dspt.2022.22.3.26-45>

## **Teachers of the Kežmarok Lyceum of the 18th and 19th Centuries**

### **Lehrer des Kežmarok-Lyzeums des 18. und 19. Jahrhunderts**

## **Učiteľské osobnosti Kežmarského lýcea 18. a 19. storočia**

Miroslav Gejdoš

### **Abstract**

The author presents important personalities of the Kežmarok lyceum of the 18th and 19th centuries, from which pedagogical, national awakening, cultural, spiritual and social activities in the lyceum are connected, especially among Slovak studying youth.

**Keywords:** Kežmarok Lyceum. Benedikty Ján Blahoslav. Buchholtz Juraj Jr. Genersich Ján. Genersich Kristian. Karlovský Ján. Mihalik Daniel. Slavkovský Matej. Podkonický Adam.

### **Benedikty Ján Blahoslav (1796 – 1847)**

Zoznam významných slovenských profesorov na kežmarskom lýceu otvárame menom Ján Blahoslav Benedikty. Činnosť J. B. Benediktyho nemôžeme hodnotiť len z hľadiska jeho pôsobenia na kežmarskom lýceu, pretože už pred príchodom do Kežmarku veľmi vážne zasahoval do riešenia aktuálnych literárnych a národných problémov, ktoré v tom čase stáli pred príslušníkmi nastupujúcej šafárikovsko-kollárovskej generácie. (Sedlák, I., 1984, s. 163)

Bol kultúrnym pracovníkom, stredoškolským profesorom. Narodil sa 11. augusta 1796 v Ľuboreči, okr. Lučenec, v rodine evanjelického farára Jána Benediktyho a matky Zuzany, rod. Faškovej, mal osem súrodencov. Za manželku si vzal Máriu, rod. Ašbotová, s ktorou mal 3 dcéry a 5 synov. (Valentovič, Š. a kol., 1986, s. 183)

Študoval v Miškovci (1805 – 1807), Lučenci (1807 – 1809), Banskej Štiavnici (1809 – 1811) a potom v Banskej Bystrici (1811 – 1812), kde sa po prvý raz stretol s Jánom Kollárom, ktorý – ako uvádza vo svojich Pamätiach – nepozoroval u Benediktyho vtedy ešte nijakého slovenského ducha. V rokoch 1812 – 1815 študoval na lýceu v Kežmarku, kde spomedzi profesorov najviac na neho vplývali Daniel Mihálik a Ján Genersich. Dôležitú úlohu pri

formovaní Benediktyho národného povedomia a orientácie v štúdiu i osobných záujmov zohralo jeho priateľstvo s P. J. Šafárikom, vtedy študentom kežmarského lýcea a neskôr vychovávateľom v Kežmarku. (Sedlák, I., 1984, s. 163)

S pocitom príslušnosti k slovenskému národu odišiel Benedikty r. 1815 na ďalšie štúdiá do Bratislavy (1815 – 1817). Roku 1817 už bol na univerzite v Jene, kde sa opäť stretol s Jánom Kollárom. Tu sa ich priateľstvo po predchádzajúcich nedorozumeniach v Banskej Bystrici upevnilo. K opätovnému upevneniu ich priateľstva mohla prispieť aj Československá beseda založená na Benediktyho jenskom byte, kde sa študenti navzájom napomínali k vernosti voči svojmu národu, stretávali sa s ruskými a poľskými študentmi, vymieňali si knihy, osvojovali si ich jazyk, v odpise čítali rukopis Kráľovédvorský, cvičili sa v „materčine“, pod ktorou treba rozumieť bibličtinu. (Hleba, E., 1984, s. 35-36)

Na štúdiách v Bratislave vznikajú nové priateľstvá, no zvláštny význam pripisujeme jeho pracovným, najmä literárnym a osobným vzťahom s Františkom Palackým, poslucháčom bratislavského lýcea. Benedikty s Palackým sa bližšie zoznámil na novoročnej slávnosti roku 1816, na ktorej Palacký predniesol slovenskú báseň *O staveném lidokupčení na zjezdu vídeňském*. Osobná známosť Palackého s duchaplným Benediktym sa vydarila k prospechu Palackého. Spolu čítali Homéra, Theokrita i Pindara. Ich vzájomné priateľstvo sa ďalej rozvíjalo v častých diskusiách o literatúre a vlastnej básnickej tvorbe, ako aj o iných otázkach umeleckých, historických a pod. S Palackým okrem iného študoval slovanskú históriu, srbskú a ruskú literatúru. (Sedlák, I., 1984, s. 163)

Priateľstvo s Kollárom, J. Chalupkom, P. J. Šafárikom, S. Ferienčíkom bolo pre formovanie Benediktyho národného povedomia plodné a užitočné. I udalosti, ku ktorým došlo v Nemecku pri príležitosti 300. výročia Lutherovej reformácie na Wartburgu, vyúsťujúce do nacionálneho pangermanistického<sup>1</sup> hnutia, posilnili jeho slovanskú orientáciu a vyvolali obavu o budúci osud slovanských národov. Nie div, že v týchto pohnutých časoch nadobudla myšlienka slovanskej vzájomnosti konkrétnejšiu podobu nielen u J. Kollára, ale aj u ostatných študentov študujúcich v tom čase na nemeckých univerzitách. Benediktyho slovanská orientácia sa pozitívne odzrkadlila najmä v prvých rokoch jeho účinkovania v Kežmarku, zvlášť v rokoch 1819 a 1830. Spolu s D. Mihálikom a M. Slavkovským patrila na lýceu k uvedomelým Slovákom a nemalou mierou sa podieľal na založení už spomínanej študentskej Slovenskej spoločnosti. (Hleba, E., 1984, s. 36)

Dobrá povest' o Jánovi Blahoslavovi Benediktym viedla profesora a rektora kežmarského lýcea Jána Genersicha k jeho pozvaniu, ešte ako

---

<sup>1</sup> Nacionalistická doktrína v nemeckej ideológii a politike 19. a 20. storočia usilujúca sa o zjednotenie Nemcov na svete.

jenského študenta, za profesora lýcea. Benedikty pozvanie prijal a 16. júla 1819 sa stal členom profesorského zboru. (Sedlák, I., 1984, s. 163) A už v tom istom roku *Informatio de professoribus* konštatuje, že „*ob morum praestantium pro decente fuit commendatus – za vyučujúceho bol odporúčany pre vynikajúce mravy*“ t. j. schopnosti. Iniciatívny, húževnatý a v pedagogickej práci nekompromisný získal si Benedikty čoskoro úctu a vážnosť u študentov aj profesorov. (Hleba, E., 1984, s. 36) Spočiatku vyučoval v syntaktickej triede, ktorá patrila k nižším ročníkom. Vyučoval všetky predmety, a to pravidlá syntaxe, latinskú prozódriu, nový zemepis, starý zemepis, aritmetiku, všeobecné dejiny, uviedol štylistické cvičenia, učil náboženstvo, poetiku a pod. (Sedlák, I., 1984, s. 164) 18. júla 1824, po odchode J. Chalupku do Brezna, bol zvolený za profesora vyšších tried. K jeho vyučujúcim povinnostiam patrila estetika a pedagogika, nový zemepis i dejiny Uhorska a každý pondelok i homiletické<sup>2</sup> cvičenia. (Hleba, E., 1984, s. 36-37)

Benedikty mal osobitité národnopolitické náhľady, roku 1824 v Kežmarku založil prvý slovenský študentský spolok Slovenskú spoločnosť. Jeho národná politická aktivita postupne upadala, až takmer ustala, čo okrem zložitých spoločenských pomerov na škole a v meste, rodinných pomerov ovplyvnili aj niektoré osobné vlastnosti (často podliehal skepse a depresiám). (Valentovič, Š. a kol., 1986, s. 183)

Benediktyho záujem o šírenie vzdelania medzi študentmi sa prejavoval aj v tom, že pravidelne týždenne usporadúval hudobné večery, na ktorých sa mohli zúčastňovať všetci študenti bez rozdielu národnosti. Korešpondenčné styky udržiaval s Kollárom a Palackým, pozitívne sa o ňom zmieňovali aj poprední predstavitelia štúrovskej generácie. (Hleba, E., 1984, s. 37)

Bol znalcom antických, najmä gréckych autorov, skeptický kritik, bádateľ ľudovej piesne a časomieri, európskeho preromantizmu<sup>3</sup> a romantizmu<sup>4</sup>. Podnecoval P. J. Šafárika a Kollára k zbieraniu ľudových piesní, ktoré sám v rokoch 1811 – 1815 zbieral, počas štúdií v Jene odovzdával Šafárikovi piesne z rodného Novohradu. Výsledkom ich spolupráce bolo vydanie 2 zväzkov slovenských ľudových piesní. (Valentovič, Š., 1986, s. 183) Ako básnik sa Benedikty nevyznamenal, napísal iba jednu báseň, *Jarní píseň ku Ganymédovi*, no v istom období oceňujeme jeho zaujatosť o problémy slovenského národného života. (Hleba, E., 1984, s. 37)

---

<sup>2</sup> Homiletika predstavuje časť pastorálnej (návrat k prírode, zobrazenie pastierskeho života) teológie zaoberajúca sa teoretickou i praktickou stránkou kazateľskej činnosti; vykladačstvo náboženských textov, kazateľstvo.

<sup>3</sup> V 18. a na začiatku 19. storočia smer anticipujúci romantickú citlivosť a subjektívnosť.

<sup>4</sup> V prvej polovici 19. storočia smer umelecký vyjadrujúci rozpory oslobodzujúceho sa jedinca a jeho odpor k súdobej spoločnosti, zdôrazňujúci zážitok, cit, fantáziu; resp. toto obdobie v kultúrnych dejinách; resp. romantika.

Neskôr sa priklonil k časomiere ako prirodzenému základu českej prozódie<sup>5</sup>. Podpísal sa pod predslov k dielu Počiatkové ..., ktoré však napísal P. J. Šafárik a F. Palacký.

Benediktyho povaha potrebovala neustále impulzy pre prácu v prospech slovenskej society<sup>6</sup>. Pravda, prudko sa vzťahujúca maďarizácia<sup>7</sup>, zhoršenie ekonomických pomerov, rast životných nákladov a starosť o ich zabezpečenie i rodinné okolnosti spôsobili, že Benediktyho národný zápal postupne ochaboval. Podľahol tlaku prostredia a upadol do pasivity. Z času na čas si ešte písal s predstaviteľmi levočského lýcea a prešovského kolégia, no čoraz menej zasahoval do problémov svojej súčasnosti. Jeho odchod z radov aktívnych slovenských dejateľov sa pociťoval ako nemalá strata. (Hleba, E., 1984, s. 37) Tým skôr, že práve školské prostredie mu poskytovalo vhodnú príležitosť vychovávať a pôsobiť na študentov v duchu slovenského národného povedomia. Výstižne o tom hovorí J. Kollár: „Bohužel, že pán Benedikty uprostřed cesty tak chvalitebně začaté státi zůstal. Co by byl tento muž pro náš národ, obzvláště v těchto našich nešťastných časech, mohl vykonati.“ (Sedlák, I., 1984, s. 167)

Viedol žiakov k zodpovednosti voči národu, usiloval sa rozvíjať ich rozumové vlastnosti a estetické cítenie. Veľký význam pripisoval telesnej výchove, počas svojho rektorstva r. 1834 zaviedol ako vyučovací predmet gymnastiku. V pedagogickej práci bol nekompromisný, často sa dostával do konfliktu s vedením školy. (Valentovič, Š. a kol., 1986, s. 183)

Benedikty sa však nikdy úplne neodvrátil od slovenskej mládeže. Iniciatívu a organizáciu národnej činnosti v Slovenskej spoločnosti prenechal síce mládeži, ale naďalej zostal jej patrónom a ochrancom.

Na záver azda postačí Brtáňova charakteristika Benediktyho, ktorá miestami je preceňujúca, ale vo svojej podstate výstižná: „Benedikty vynikol ako skeptický a cynický kritik, satirický a sarkastický ironik, znalec ľudovej piesne i časomiere, európskeho preromantizmu, antických klasických autorov, najmä gréckych. Mal osobitné náhľady národnopolitické, sympatizoval s revolučnými postavami minulosti i nedávnej prítomnosti (Hus, Žižka). Jeho národné horlenie zamrzlo v tatranskom ľade a ochabol ženbou s Maďarkou Asbóthovou v Kežmarku, kde krátko pred revolúciou umrel strašnou smrťou.“ (Sedlák, I., 1984, s. 167)

### **Buchholtz Juraj ml. (1688 – 1737)**

Narodil sa 3. novembra 1688 v Kežmarku. Mal za manželku dcéru slovenského zemana Bernharda Plathyho (Elizabetu Žofiu) z Paludze. Pôsobil

---

<sup>5</sup> Náuka o zvukovej stránke jazyka (v slovenčine o prízvuku a kvantite) z hľadiska výstavby verša.

<sup>6</sup> Spoločnosť, spoločenstvo, združenie.

<sup>7</sup> Dodávanie, dodanie maďarského rázu, pomadžarčovanie, pomadžarčenie.

v Paludzi ako rektor na latinskej škole (od 7. mája 1714 do 15. apríla 1723) a v Kežmarku (od 15. apríla 1723 do svojej smrti 3. augusta 1737). Na svojich štúdiách a cestách do Rožňavy, do Poľska cez Tatry, Krakov, Varšavu, Gdanska a loďou do Stralsundu a Greifswaldu (od mája do jesene 1709) zbystril si pohľad na kraj a ľudí, rozšíril obraz sveta. Ako talentovaný a prakticky zručný spravovateľ hudobných nástrojov i hodín oboznámil sa aj so štúdiami astronomickými a fyzickými, zemepisnými a historickými. Bol povestný a znamenitý príležitostný latinský, nemecký, slovenský i maďarský básnik a už v Greifswalde r. 1710 vydal astronomickú dizertáciu „*Fyzika a astronómia Papkena o spojení Merkúra so Slncom*“. Naveky mu zostala záľuba v robení slnečných hodín, v meraní vrchov a výšok, v meteorologickom a pranostickom pozorovaní a náruživá láska k Tatrám, ktoré on volal po latinsky a nemecky Karpatmi. (Brtaň, R., 1957, s. 466)

Svoj vzťah k prírodným vedám získal od otca, veľkého znalca Tatier a ich nerastného bohatstva a rastlinstva. Okrem Rožňavy študoval v Kežmarku a na nemeckých univerzitách, kde si prehlboval vzťah k prírode a jej výskumu. Z prírodných vied sústredil najväčší záujem na geológiu, mineralógiu, zvlášť veľkú pozornosť venoval speleológii. (Valach, J., 1/2001, s. 33)

Bol členom širšieho okruhu spolupracovníkov Mateja Bela, ktorému posielal svoje poznatky, náčrty máp (Bel ich využil pri spracúvaní syntetického diela o Uhorsku, najmä časť o Liptovskej stolici). (Valentovič, Š., 1986, s. 285) Počas pobytu na Liptove v roku 1719 sa venoval skúmaniu jaskýň – ním zakreslená mapa Demänovskej jaskyne bola prvou mapou jaskyne na Slovensku a roku 1723 ju publikoval jeho blízky priateľ Matej Bel vo svojom diele *Hungariae antiquae et novae prodromus ...* (Baráthová, N., 2001 – 2002/9 – 10, s. 153)

V ňom sa dozvedáme, že Juraj Buchholtz ml. pôsobil najskôr v Liptove ako známy bádateľ a odborník v prírodných vedách, ktorý s mnohými nebezpečenstvami preskúmal a obširne opísal Demänovskú, Svättojánsku a iné jaskyne. Okrem toho napísal *Carmina Poetica Varii generis*, z ktorých sa pohrebný epitaf uvádza v odpise v stati o škole v Okoličnom. (Rezik, J., Matthaëides, S., 1971, s. 315-316)

V úvode práce *Prodromus...* mu Bel venoval básnické elógium<sup>8</sup>, v ktorom ho ocenil ako odborníka v prírodných vedách. Jeho práce sa stali známe aj v zahraničí a získali mu uznanie odborných kruhov. Demänovské jaskyne opäť skúmal o rok neskôr, navštívil i jaskyne v Jánskej doline, r. 1723 skúmal jaskyňu Okno, r. 1725 jaskyne pri Aggteleku (Maďarsko) a Dobšinej. Pozorovaním aj ich zovšeobecnením obohatil dobové poznanie, nevyhol sa však omylom. Napr. kosti jaskynného medveďa, ktoré našiel v Demänovskej jaskyni, pokladal za dračie (r. 1718 si zaznamenal do denníka, že videl letieť

---

<sup>8</sup> Oslavný nápis na sochách, náhrobkoch a pod.

draka) a poslal ich do múzea v Drážďanoch, za čo ho saský kráľ odmenil zlatou medailou. (Valentovič, Š. a kol., 1986, s. 285)

Juraj Buchholtz a ďalší študenti v Kežmarku študovali podľa školských zákonov z roku 1703, kde matematické vedy patrili k všeobecným základom vyučovania. Popri matematike sa venovala zvýšená pozornosť prírodným vedám. Až neskôr sa vytvorili katedry práva, filozofie a teológie, matematika a prírodné vedy patrili k vyučovaciemu základu. Študentov kežmarského lýcea k záujmu o prírodné vedy podnecovali profesori, ktorí nielenže vedeli vzbudiť záujem o hlbšie poznávanie u svojich zverencov, ale aj sami boli vedecky činní. (Valach, J., 1/2001, s. 33)

V rokoch 1723 – 1737 bol Buchholtz rektorom kežmarskej školy a slovenským evanjelickým diakonom. V tomto období zakreslil podľa vzoru svojho otca panorámu tatranských štítov – jeho terminológia sa zachovala dodnes. Svoje články najrozmanitejšieho charakteru publikoval hlavne v tzv. Vratislavských análoch<sup>9</sup>, do ktorých prispievala vedecká elita strednej Európy. Za svoju vedeckú činnosť sa stal členom prírodovedných spoločností vo Vratislavi a Lipsku. Juraj Buchholtz ml. sa stal prvým kežmarským rodákom, ktorého 300. výročie narodenia sa ocitlo v zozname osobností UNESCO. (Baráthová, N., 2001 – 2002/9 – 10, s. 153)

Bádal na najvyšších štítoch Tatier, v Liptove i na Orave. Roku 1717 vypracoval panorámu Tatier od Veľkej Lomnice a pomenoval (po nemecky i latinsky) na nej 28 vrcholov, ďalšiu panorámu Tatier vypracoval o dva roky neskôr, ale vyšla až r. 1783. Roku 1724 a 1726 uskutočnil so študentmi vychádzku ku kežmarskému Zelenému plesu a opísal ju, roku 1724 sprevádzal po tatranskej oblasti nemeckého prírodovedca F. E. Brückmanna. O rok neskôr robil prvé pokusy s výškovými meraniami vo Vysokých Tatrách. (Valentovič, Š. a kol., 1986, s. 285)

Buchholtz sa stal už r. 1718 centrálnou osobnosťou, ktorá zbierala a z vlastných skúseností opisovala všetky osobnosti Liptova, Oravy a Spiša, pričom pomáhali Belovi aj jeho spišskí, liptovskí a oravskí priatelia, najmä dr. Fisher (v Kežmarku a neskôr v Mikuláši), Juraj Bohuš z Kežmarku a Štefan Berzeviczy vo Veľkej Lomnici. V apríli 1719 pracoval horlivo na opise Liptova („*in descriptione Lyptaviae*“), ba v polovici júna sa pustil hľadať do Beníkovej kosti drakov („*Draconum ossa*“). (Brtaň, R., 1957, s. 466)

Juraj Buchholtz ml. ako pedagóg výrazne ovplyvnil úroveň vyučovania na Kežmarskom lýceu najmä tým, že šíril prírodovedné poznatky, aj keď časovo v rozpore s platným rozsahom vyučovania. Po Bohušovi nastúpil na rektorský úrad a pôsobil na tomto poste v r. 1723 – 1737. Okrem toho, že patril medzi priekopníkov výskumu Vysokých Tatier, organizoval pre študentov i exkurzie. Nie menej významnú úlohu pre orientáciu kežmarských

---

<sup>9</sup> Priebežné (kronikárske) záznamy udalostí v časovom slede bez zreteľa na ich vecné súvislosti, predstupeň dejepisectva, letopisy; resp. obdobné záznamy (súdne analý – spisy).

študentov a profesorov na prírodné vedy podmienila blízkosť Vysokých Tatier, bohatého zdroja fauny, flóry, minerálov a rôznych prírodných útvarov a úkazov. (Valach, J., 2001/1, s. 33)

V Greifswalde obhajoval dizertačnú prácu z astronómie o konjunkcii Slnka a Merkúra, vtedy pokrokovej už v tom, že sa zaoberala konkrétnym astronomickým javom a zhrnula dôkladné výpočty o konjunkcii, ktorá sa uskutočnila 7. 11. 1710. Okrem iného priniesla aj novú argumentáciu proti astroológom, spájajúcim konjunkciu s ľudskými osudmi. Astronómii sa sústavne venoval aj neskôr.

Zaoberal sa fyzikou, všimal si meteorologické javy, najmä vetry, roku 1724 zaznamenal zemetrasenie na Spiši, študoval orografiu<sup>10</sup> a vodopis Tatier, vegetačný kryt, zo živočíšstva najmä ryby. Zaoberal sa liečivými vlastnosťami minerálnych a termálnych vôd (Liptovský Ján, Ružbachy), písal o baníctve a zaujímavostiach Spiša, Oravy, Liptova a Gemera. Väčšinu prírodovedeckých prác publikoval v ročníkach Prírodovedeckej spoločnosti vo Wróclawi. (*Sammlung ...*). (Valentovič, Š. a kol., 1986, s. 285)

Tzv. Vratislavské anály (*Sammlung von Natur und Medizin – wie auch hierzu gehörigen Kunst und Literatur – Geschichten ...*) vychádzali od roku 1717 do prvej polovice roka 1719 vo Vratislavi, potom v Budišíne a Lipsku. Zborníky mali stále zloženie: prvá časť prinášala správy o počasí a poveternostných podmienkach, kde takmer v každom čísle boli správy z Kežmarku od Buchholtza; druhá časť pojednávala o ľudských i zvieracích chorobách následkom vplyvu počasia; tretia časť obsahovala články o stave pôdy; štvrtá, piata a šiesta časť sa zaoberali prírodnými vedami a medicínou – zvláštnymi fyzikálnymi úkazmi, „medicínskymi“ udalosťami, výskumami, ako aj najnovšou odbornou literatúrou. Buchholtz uverejnil vo Vratislavských análoch vyše 50 článkov, a to nielen zo Spiša, ale aj z Liptova, Oravy, Gemera a Hontu.

Podľa tematiky ich môžeme rozdeliť nasledovne:

1. Astronomicko-meteorologické pozorovania (tvoria absolútnu väčšinu Buchholtzových článkov);
2. Opisy rôznych živelných pohrôm;
3. Opisy okolia Kežmarku;
4. Opisy ciest po Vysokých Tatrách. (Baráthová, N., 2001 – 2002/9 – 10, s. 153)

Ako pedagóg výrazne ovplyvnil úroveň vyučovania na kežmarskom lýceu najmä tým, že šíril prírodovedné poznatky, aj keď časovo v rozpore s platným rozsahom vyučovania. Od študentských čias písal príležitostné gratulačné, neskôr pohrebné a svadobné verše a reči, časť z nich vyšla v zborníkoch a prácach iných autorov. Básne písal v latinčine, maďarčine, nemčine i slovenčine, v literatúre sa spomína aj jeho básnická zbierka

---

<sup>10</sup> Náuka o tvaroch zemského reliéfu, horopis.

*Carmina poetica varii generis.* Pokračoval v písaní rodinnej kroniky, ktorú začal jeho otec. Autor a organizátor školských hier, najmä na pedagogické účely. Písal moralisticko-didaktické hry s námetmi zo Starého zákona, pokúsil sa aj o svetskú hru. Bol členom wrocławskej spoločnosti prírodovedcov *Academia Leopoldina naturae curiosorum*. (Valentovič, Š. a kol., 1986, s. 285)

Orientácia početnej inteligencie na prírodovedné disciplíny v minulosti jedného z najbohatších miest Slovenska Kežmarku bola podmienená blízkosťou Tatier, bohatého zdroja fauny, flóry, minerálov a rôznych prírodných útvarov a úkazov. Ďalej vplyvom nemeckých univerzít, ktoré širili aj absolventi, profesori a rektori kežmarského lýcea, ako aj vplyvom pietistického realizmu, učenia J. A. Komenského a J. Locka. S tým úzko súvisí vplyv profesorov a rektorov aj na prírodovednú orientáciu študentov Kežmarského lýcea, ktorí v týchto vedných disciplínach boli vedecky aktívne činní. V neposlednej miere na prírodovednú orientáciu študentov Kežmarského lýcea vplývala nielen osobnosť Juraja Buchholtza, ale i Lyceálna knižnica a jej fond. (Valach, J., 2001/1, s. 34)

Žiaľ, na Buchholtza sa čoraz viac zabúda. Doteraz sa nenašiel nikto, čo by bol preložil jeho takmer tritisícstránkový latinský denník. Uhorský karpatský spolok síce pomenoval po Buchholtzovi Zbojnícke plesá, názov sa však po roku 1918 neakceptoval. Pamätná tabuľa na jeho rodnom dome, ktorý už tiež neexistuje, bola rozbitá roku 1945 iba preto, že jej text bol v nemeckom jazyku. Neprešiel ani návrh pomenovať niektorú z kežmarských ulíc po tomto významnom rodákovi, hoci boli o to snahy už po novembri 1989. Dôvod – údajne toto meno sa ťažko vyslovuje a píše... A pritom Buchholtzovo dielo rukopisné a tlačené je stále bohatým prameňom pre skúmanie dejín Spiša. (Baráthová, N., 2001 – 2002/9 – 10, s. 159)

### **Genersich Ján (1761 – 1823)**

Narodil sa 18. augusta 1761 v rodine obchodníka Kristiana Genersicha a Anny Zuzany, rod. Rojkovej, mal dvoch bratov Kristiana a Samuela. (Valentovič, Š., 1987, s. 179) Rodák z Kežmarku sa azda najvýznamnejšou mierou pričínil o udomácnenie nových filozofických myšlienok na pôde kežmarského lýcea. Ako neúnavný historik a pedagóg, obdivovateľ Spiša a Vysokých Tatier, širiteľ poznatkov z histórie, vzbudil záujem o historické disciplíny u mnohých svojich študentov. (Sedlák, I., 1984, s. 154)

Základnú školu absolvoval v rodisku, v Kežmarku, maďarský jazyk si osvojoval na škole v Debrecíne, slovenský u Pauliniho vo Vyšnej Slanej. V štúdiách pokračoval ďalej v Bratislave a v Jene, kde sa venoval teológii, filozofii, histórii a klasickej filológii. V nemeckom prostredí sa oboznámil s vtedajšími modernými smernicami, najmä s neohumanizmom a filantropizmom. Od roku 1785 bol vychovávateľom u J. Calischu a tri roky neskôr začal



pôsobiť ako profesor na kežmarskom lýceu. Roku 1806 založil v Kežmarku *Literarische Gesellschaft* (Literárnu spoločnosť), ktorá mala za úlohu organizovať vedecký literárny život na Spiši. (Hleba, E., 1984, s. 47) Jej hlavným poslaním bolo zhromažďovať domáce a zahraničné knihy, noviny a časopisy a vymieňať ich medzi členmi spoločnosti. (Sedlák, I., 1984, s. 156)

Roku 1821 sa presťahoval do Viedne, kde pôsobil ako profesor cirkevných dejín a práva. Udržiaval osobné i korešpondenčné styky s mnohými významnými učencami svojej doby, napr. i s kežmarským rodákom a riaditeľom knižnice v Pešti Martinom Schwantnerom, F. Kazinci, K. G. Rumym. Písal básne, diela pedagogické a historické. Bol zástancom demokracie a viedol študentov k tomu, aby mali úctu voči každej národnosti. Svojou vedeckou tvorbou ovplyvnil aj P. J. Šafárika, ktorý na lýceu študoval v rokoch 1810 – 1815. (Hleba, E., 1984, s. 47)

Vo filozofii propagoval najmä nemeckých autorov Abta a Kruga. Jeho rozsiahla literárna tvorba zahŕňala diela biografické, historické, jazykovedné, pedagogické, prírodovedné a náboženské. Bol autorom didakticko-moralistickej literatúry pre mládež, ktorú chcel z náboženských pozícií ovplyvňovať morálne a jej estetické cítenie. Historické práce, okrem úvahy o láske k vlasti, stoja na kompilácii rozličných prameňov a autorov a venoval ich predovšetkým študentom a popularizácii historických poznatkov. Obdivovateľ tatranskej prírody, meteorologický pozorovateľ, výsledky jeho pozorovaní, ako aj geografická práca a náčrt učebnice fyziky zostali však v rovine koncepcií. Významnejšie sú jeho pedagogické práce, v ktorých zaujímal stanovisko k aktuálnym problémom uhorského evanjelického školstva. Šírkou svojich znalostí i pedagogickým majstrovstvom vedel v poslucháčoch vzbudiť hlbší záujem o prednášanú problematiku. (Valentovič, Š. a kol., 1987, s. 179)

Pod výchovou rozumie Genersich vzdelávanie celého človeka a rozvoj všetkých jeho častí. Cieľom výchovy je naučiť človeka dosiahnuť duchovné šťastie. Prírodzene, predstavy o tom, čo je duchovné šťastie, sú rôzne. Výchova rozvíja schopnosti a sily človeka a vedie ho k ich správne využitiu. Na ceste za duchovným šťastím vytyčuje Genersich napríklad tieto pravidlá: Hľadaj duchovné šťastie nie mimo seba, ale vo svojej duši; Usiluj sa o múdrosť – ona ti dá jasno a pokoj v duši; Buď pánom seba samého, poznaj sám seba; Vo svojom úsudku o druhom si predstav seba na jeho mieste, čo nechceš, aby tebe druhí robili, nerob ani ty im, čo chceš, aby tebe druhí robili, to rob aj ty im; Usiluj sa o zásluhy, o spravodlivosť a pod. (Plešková, E., 1992, s. 23)

V nemčine vydal viacero prác, ako *Wilhelmina*, čítanka pre dievčatá od 10 – 15 rokov, *Alfréd*, čítanka pre chlapcov od 15 – 20 rokov, *Ema: život šťastnej matky*. Historicko-pedagogický význam má práca *Beiträge zur Schulpaedagogik – Príspevky k školskej pedagogike*. (Hleba, E., 1984, s. 47)

Vo svojich Príspevkoch k školskej pedagogike rozoberá Genersich výhody a nevýhody súkromného a verejného vyučovania, popisuje legislatívne školské normy svojej doby, organizáciu školy a jej života, ako aj školský

poriadok. Najrozsiahlejšiu časť jeho tvorby tvoria historické práce: osemzväzkové *Dejiny Rakúskej monarchie od jej vzniku po Viedenský mierový kongres* (Viedeň 1815 – 1817), trojzväzkové *Krátke všeobecné dejiny sveta* (Viedeň 1812), *Krátky náčrt dejín Rakúska, Čiech a Uhorska* (Trnava 1824), *O láske k vlasti* (Viedeň 1793). Všetky spomínané práce napísal v nemeckom jazyku a doteraz nemáme ich preklad. (Plešková, E., 1992, s. 24)

Na lýceu bol profesorom historických a politických vied. Zaujímal sa i o poéziu, hudbu a pedagogiku a o problémoch výchovy napísal niekoľko už spomínaných prác. Medzi kežmarskou študujúcou mládežou požíval Genersich veľkú úctu a vážnosť, ktorú si vyslúžil nielen vysokou erudovanosťou, ale predovšetkým uplatňovaním moderných metodických postupov pri vyučovaní. (Hleba, E., 1992, s. 16)

Jeho literárna tvorba pozostávala z literatúry pre mládež, pedagogických prác, ale najmä z rozsiahlych historických diel. Niekoľko Genersichových prác zostalo v rukopise. J. Genersich svojou publikačnou činnosťou chcel šíriť vedecké poznatky, dvíhať ľudstvo na vyššiu vzdelanostnú úroveň, pričom osobitný zreteľ kládol na mládež, najmä na jej morálny a estetický život. Okrem vlastnej spisovateľskej činnosti veľkú pozornosť venoval organizovaniu vedeckého a kultúrneho života na Spiši. (Sedlák, I., 1984, s. 154-156)

V oblasti metodiky rozoznáva ako základné metódy analyticko-syntetickú, abstraktnú a zmyslovú. K týmto základným metódam pridáva každý učiteľ svoju špeciálnu, čiastočne objektívnu metódu, čiže metódu založenú na prírodných vedách, zároveň čiastočne subjektívnu, ktorá sa riadi individualitou učiteľa a žiaka. Genersich je prívržencom disciplíny, tvrdí, že dušou vyučovania je autorita, bez ktorej sa učiteľ nemôže zaobiť. Treba nájsť správnu mieru, aby nebol ani despotom, ani otrokom žiaka.

Ján Genersich si vo svojich pedagogických prácach nekládol za cieľ priniesť niečo prevratné nové, publikoval len súkromné pripomienky na základe svojich praktických skúseností v snahe upriamiť pozornosť vlastného národa na určité problémy a význam výchovy a napomôcť tak k zlepšeniu daného stavu. Napriek tomu bol tento dnes menej známy kežmarský rodák považovaný vo svojej dobe za jedného z najvzdelanejších mužov rakúskej monarchie. (Plešková, E., 1992, s. 24)

Zomrel 18. mája 1825 vo Viedni.

### **Genersich Kristian (1759 – 1825)**

K osvietenským vzdelancom, ktorým vd'áčíme za zaujímavé informácie zo života spišských Nemcov, patrí tamojší rodák Kristian Genersich. Narodil sa 3. januára 1759 ako najstarší syn zámožného obchodníka Kristiana Genersicha a jeho manželky Anny Zuzany rod. Rojkovej. (Horváthová, E., 1996/6, s. 8)

Bol prírodovedec, historik, učiteľ. Študoval na gymnáziu v Kežmarku a v Bratislave, roku 1778 na univerzite v Jene, kde sa stal i členom Mineralogickej spoločnosti, o rok neskôr v Göttingene, potom v Utrechte.

Roku 1784 sa stal profesorom gymnázia v obci Gemeri, roku 1786 konrektorom, r. 1789 kazateľom, potom farárom a seniorom v Kežmarku, zároveň začas profesorom teológie a cirkevných dejín na tamojšom lýceu. (Valentovič, Š. a kol., 1987, s. 179)

Navštevoval aj školu v Debrecíne, aby sa naučil po maďarsky, a vo Vyšnej Slanej, kde si osvojil slovenčinu. Vo Vyšnej Slanej sa venoval vlastivednému bádaniu, vykonával prieskum v Karpatoch, najmä v Tatrách, botanizoval, zbieral minerály, k ich geologickej zbierke vypracoval katalóg. Zemepisnými, botanickými a mineralogickými článkami prispieval najmä do Bredeckého *Beyträge zur Topographie* (nemecký vlastivedný časopis), knižne vyšla jeho práca o Karpatoch s osobitným zreteľom na Tatry. Spracoval dejiny Kežmarku, v rukopise zostala jeho práca o dejinách mesta zasadených do širších spišských a východoslovenských relácií, literárnohistorická práca a biografía P. Kraya. Popredný dobový uhorsko-evanjelický kazateľ – rétor, autor práce z pastorálnej teológie, v dejinách Kežmarku venoval veľkú pozornosť cirkevným dejinám, vydal príležitostné kázne. (Valentovič, Š. a kol., 1987, s. 179-180)

Bol starším bratom Jána Genersicha, pôsobil na Kežmarskom lýceu pomerne krátko, avšak aj potom ako kežmarský farár viac ako dve desaťročia na lýceu prednášal teológiu. Napísal veľa učebníc, ktoré sa používali na lýceu ešte aj v 19. storočí. Osobitne sa venoval mineralógii a v tomto smere preskúmal aj Vysoké Tatry. Z histórie sú pozoruhodné jeho dvojzväzkové *Pozoruhodnosti kráľovského mesta Kežmarku v hornom Uhorsku* pre veľké bohatstvo historického materiálu. (Sedlák, I., 1984, s. 154)

Popri pracovných povinnostiach sa intenzívne venoval bádateľskej a literárnej činnosti z problematiky teológie a vlastivedy, v ktorej sa zameriaval na Kežmarok a jeho širšie okolie. Bol nadšeným obdivovateľom a znalcom tatranskej prírody a jeho mineralogické štúdie oceňovali predovšetkým na nemeckých univerzitách. Publikoval príspevky v nemeckých časopisoch, ale viaceré ostali v rukopise, medzi nimi aj dve etnologické práce, ktoré na seba bezprostredne nadväzujú. Prvá obsahuje rôzne zvyky kežmarských mešťanov, tradičné zábavy dospelých, hry mládeže a opis objektov, ktoré slúžili na trestanie rôznych priestupkov. Časť z nej publikoval na pokračovanie v nemeckom vlastivednom časopise v roku 1811. Druhý príspevok, ktorý má typicky barokový nadpis „*O ľahkovernosti a niektorých z nej vyplývajúcich poverových zvykoch nemeckých obyvateľov hornouhorskej Spišskej župy ako pokračovanie ich starých zvykov*“, v nemeckom origináli „*Über die Leichtgläubigkeit, und daraus fliessenden abergläubischen Gebräuche detscher Bewohner der oberungarischen Gespaschaft Zips, als Fortsetzung alter Gebräuche eben derselben*“, práve on zostal celý v rukopise. (Horváthová, E., 1996/6, s. 8-9)

Zomrel 30. apríla 1825 v rodisku, kde okrem krátko pobytu v Gemeri pôsobil po celý život. (Valentovič, Š. a kol., 1987, s. 179)

### **Karlovský Ján (1721 – 1794)**

Bol filozofom, učiteľom, narodil sa 16. februára 1721 v Bystričke, okres Martin. Otec Daniel Karlovský, matka Katarína, rod. Feketeová. Oženil sa s Eleonórou, s ktorou mali syna Žigmunda. Študoval na gymnáziu v Lučenci, na univerzitách v Halle a Göttingene. Stal sa učiteľom na gymnáziu v Bratislave, a od roku 1760 – 1770 pôsobil ako rektor na lýceu v Kežmarku. Musíme pripomenúť, že od roku 1770 pôsobil na evanjelickom kolégiu v Prešove. (Valentovič, Š. a kol., 1989, s. 39)

Ján Karlovský ako oddaný prívrženec racionalizmu a rektor kežmarskej školy v rokoch 1760 – 1770 ovplyvnil školský systém do takej miery, že duch racionalizmu prenikol celú výučbu, čo sa v organizačnej oblasti prejavilo v zavedení a rozšírení reálnych vyučovacích predmetov. (Sedlák, I., 1984, s. 153-154)

Vo svojej vedeckovýskumnej a pedagogickej činnosti sa venoval filozofii a histórii, avšak oveľa väčší význam má jeho systematické filozofické dielo z kežmarského obdobia, ktoré predstavujú tri pozoruhodné rukopisné filozofické práce: *LOGIKA (úvod do filozofie – 1767)*, *METAPHYSICA (teoretická filozofia – 1768)* a *ETHICA (praktická filozofia – 1769)*. (Valentovič, Š., 1989, s. 39)

Tlačou nevyšli, ale kolovali medzi profesormi a študentmi lýcea a medzi vzdelancami na Spiši a zanechali v tomto prostredí svoj vplyv. V etike Karlovský vykreslil typ moderného človeka, osvietenca, stojaceho na vlastných nohách, ktorý nepozná slepú poslušnosť voči cudzím príkazom a nariadeniam a koná len na základe vlastným rozumom spoznanej a overenej pravdy. Pozemský život je u neho cieľom a nie prostriedkom, prípravou na posmrtný život. (Sedlák, I., 1984, s. 154)

Hlásil sa k metafyzicko-racionalistickému chápaniu filozofie, spájal dobový mechanizmus<sup>11</sup> s leibnitzovskou pluralistickou<sup>12</sup> monadológiou<sup>13</sup>. (Valentovič, Š. a kol., 1989, s. 39)

Druhou najdôležitejšou časťou jeho filozofického diela je *Metaphysica*, v ktorej najsystematickejšie u nás podal predkantovskú metafyziku. Podľa neho svet je sledom konečných vecí, existujúcich vedľa seba alebo po sebe, navzájom spojených. Všetky veci v ňom sú navzájom spojené časovo i priestorovo, pretože jedny sú príčinami druhých. (Sedlák, I., 1984, s. 154)

Načrtnol typ moderného, osvietenskými zásadami sa spravujúceho človeka. Trvalú pozornosť venoval boju proti poverám. V rukopise zostala jeho práca o biblickej chronológii, dejinách prešovského kolégia a teologické práce, tlačou vyšli jeho verše. (Valentovič, Š. a kol., 1989, s. 39)

---

<sup>11</sup> V 17. a 18. storočí, predstavuje smer uplatňujúci výsledky klasickej mechaniky za jej hranicami, najmä vo filozofii a sociológii.

<sup>12</sup> Mnohosť, rozmanitosť, znásobenosť.

<sup>13</sup> Názov, ktorý svojmu monádizmu (filozofia vychádzajúca z predpokladu existencie monád – najjednoduchšej jednotky bytia, duchovnej povahy) prepožičal G. W. Leibniz.

Karlovský Ján nebol síce vo svojich filozofických názoroch originálny – do značnej miery bol závislý najmä od Wolffa a Leibniza – ale svojím dielom a pedagogickou činnosťou významne prispel k víťazstvu osvietenскеj filozofie na kežmarskej mestskej škole a v našom filozofickom myslení. (Sedlák, I., 1984, s. 154) Zomrel v Prešove 21. októbra 1794.

### **Mihalik Daniel (1767 – 1840)**

Narodil sa 10. októbra 1767 v rodine Andreja a Kataríny, rod. Drobnej, mal dvoch bratov. Školu navštevoval v Hybiach, r. 1785 – 1789 v Dobšinej, od r. 1789 – 1793 študoval na lýceu v Kežmarku, potom v Debrecene a v rokoch 1796 – 1798 sa stal poslucháčom teológie, filozofie, prírodných vied a matematiky na univerzite v Jene. (Maťovčík, A. a kol., 1990, s. 165)

Patril k najstarším profesorom Kežmarského lýcea, a to nielen vekom, ale aj pedagogickou činnosťou, rodák z Hýb, pôsobil na Kežmarskom lýceu v rokoch 1801 až 1840. O jeho výchovu a vzdelanie sa spočiatku starali rodičia, roku 1785 ho poslali študovať do Dobšinej, kde u Jána Stropfa ukončil štúdium syntaxe a rétoriku u Pavla Rizsa. Po štyroch rokoch odchádza na lýceum do Kežmarku, kde navštevuje prednášku Adama Podkonického, Jána a Kristiana Genersicha i Štefana Karlovského. Potom s Pavlom Engelom a Pavlom Cornidesom prešiel do Debrecína, aby sa podučil v maďarčine. Po návrate bol začas vychovávateľom u Mikuláša Okolicsányiho a Marka Szirmaya. (Hleba, E., 1984, s. 51)

V dejinách lýcea si získal trvalé miesto ako profesor a rektor školy, ktorý „*používal vynikajúcu vyučovaciu metódu, vo vyučovaní bol horlivý a neúnavný, veľmi čestných mravov a vytrvalý pri výchove mládeže.*“ Jeho prednášky boli na dobrej odbornej úrovni, nimi neobyčajne upútal pozornosť poslucháčov, ku ktorým vedel byť prísny, ale aj priateľský. Študentov viedol k samostatnému mysleniu a bol proti mechanickému osvojovaniu si učiva, bez hlbšieho ponoru do nastoľovanej problematiky, bez zaujatia vlastného stanoviska a vyjadrenia osobného názoru. Zaiste pre tieto vlastnosti a dobrú povesť ho pozvali na viaceré školy (Dobšiná, Prešov, Levoča), avšak až do smrti zostal verný Kežmarku a jeho lýceu. (Sedlák, I., 1984, s. 158)

Keď profesora Andreja Kralovanského povolali z Kežmarku na prešovské kolégium, prijal D. Mihalik voľné miesto a od 14. septembra 1795 do 1. mája 1796 prednášal študentom filozofiu, matematiku a hebrejčinu. V tom istom roku odišiel na ďalšie štúdiá do Jeny, kde ho prijali za člena viacerých vedeckých spoločností. Po návrate roku 1798 pôsobí najprv v Blatnom Potoku, no od 17. apríla 1801 až do smrti ako profesor a v rokoch 1816 – 1818, 1821-22, 1825-26, 1829-30, 1833-34, 1836-37 a 1838 až 1840 ako rektor lýcea. (Hleba, E., 1984, s. 51)

Jeden z najerudovanejších pedagógov 2. polovice 18. storočia. Ovládal jazyk latinský, nemecký, francúzsky, maďarsky, taliansky, grécky a hebrejský. Prednášal teológiu, filozofiu, matematiku, praktickú geometriu, fyziku,

prírodné vedy, poľnohospodársku ekonómiu a technológiu. Propagátor nových myšlienok v prírodných vedách a moderných prúdov v poľnohospodárstve, v prírodovedných prednáškach venoval pozornosť najmä botanike a fyziológii rastlín. Obsah i rozsah jeho pedagogickej práce dokumentujú zachované rukopisy prednášok i koncepty žiakov z logiky, fyziky, astronómie, teológie a poľnohospodárstva. (Maťovčík, A. a kol., 1990, s. 165)

V súvislosti s Mihalikovým pôsobením na Kežmarskom lýceu a tu študujúcou slovenskou mládežou treba uviesť, že ako Slovák, či už profesor alebo rektor, podporoval slovenských študentov a umožňoval im vyvíjať národno-výchovnú a literárnu činnosť na lýceu v rámci svojej spoločnosti, ale i mimo nej. Už pred vznikom slovenského študentského spolku viedol pre poslucháčov teológie po nedeľných bohoslužbách rečnicke cvičenia v materinskom jazyku. Vo svojich pedagogicko-teoretických názoroch na čelné miesto kládol výučbu rodného jazyka a až po ňom nemčinu, maďarčinu a ďalšie jazyky. (Sedlák, I., 1984, s. 158)

Mihalik bol erudovaný, v mnohých vedných disciplínach široko rozhladený, jazykovo vzdelaný profesor. Na štúdiách v Jene sa stal členom latinskej a mineralogickej spoločnosti. Ovládal jazyk latinský, nemecký, maďarský, grécky, hebrejský, francúzsky a taliansky a po celý život si uchoval slovenské povedomie. V jeho osobe našli slovenskí študenti na škole veľkú podporu. (Hleba, E., 1992, s. 20)

Bol vynikajúci metodik, žiakov viedol k samostatnému mysleniu, odmietal mechanické osvojovanie učiva, podporoval spolkový život študentov a zakladanie spolkových knižníc, kládol dôraz na výučbu materinského jazyka, pri výchove študentov mal na zreteli ich spôsobilosť v budúcom povolání. (Maťovčík, A. a kol., 1990, s. 165)

Veľkej vďaky sa mu dostalo za jeho úspešnú 40-ročnú pedagogickú činnosť na Kežmarskom lýceu na pohrebe, ktorý mal manifestačný charakter a zúčastnil sa na ňom celý pedagogický zbor, všetka mládež a obyvateľstvo z mesta a okolia. Školská mládež sa s ním rozlúčila vokálnym koncertom a recitáciami slovenskej, nemeckej a maďarskej básne. (Sedlák, I., 1984, s. 158)

Počas štúdií člen mineralogickej spoločnosti v Jene, od r. 1801 jej čestný člen, súčasne aj člen latinského spolku, v ktorom aj prednášal. Od 12. januára 1798 člen vestfálskej prírodovedeckej spoločnosti a lesníckeho spolku vo Waltershausene, v priebehu rokov 1805 – 1810 člen Literárnej spoločnosti v Kežmarku. Zomrel v meste, kde toľké roky pôsobil, 18. novembra 1840. (Maťovčík, A. a kol., 1990, s. 165)

### **Slavkovský Matej (1797 – 1829)**

Pri vzniku Slovenskej spoločnosti na lýceu v Kežmarku dôležitú úlohu zohral Matej Slavkovský, rodák zo spišskej Hranovnice. Narodil sa 29. januára 1797 v Hranovnici (Spiš). Otec Ján, matka Alžbeta, rod. Štolcová.

V rokoch 1815 – 1819 študoval na Kežmarskom lýceu, kde ako poslucháč vyšších tried zastával funkciu profesora. Po odchode z Kežmarku bol vychovávateľom na Dolnej zemi a po zriadení gymnázia v Novom Vrbase (Báčka) pôsobil tu od 1. novembra 1822 ako profesor a riaditeľ školy. V rokoch 1824 – 1829 bol profesorom na evanjelickom lýceu v Kežmarku. (Maťovčík, A. a kol., 1992, s. 290)

Nový Vrbas bol vzdialený od Nového Sadu, pôsobiska Pavla Jozefa Šafárika, na štyri hodiny cesty. To umožňovalo Slavkovskému, osamotenému v cudzom kraji, často navštevovať Šafárika, ktorý mu návštevy opätovoľ, a tak vzniklo medzi nimi úprimné priateľstvo, ktoré sa skoro rozšírilo o Jána Kollára. Čulé osobné i písomné styky medzi týmito priateľmi, ale aj ďalšími predstaviteľmi slovenského národného života, vytvorili dobré predpoklady pre výmenu názorov na problémy národného i osobného charakteru. Do tohto priateľského kruhu v tom čase patrili aj profesor Kežmarského lýcea Ján Blahoslav Benedikty, ktorý sa spolu s ostatnými zúčastňoval na príprave I. zväzku *Písni svetských lidu slovenského v Uhřích* (vyšli roku 1823). Na prípravu II. zväzku *Písni* sa podujal Slavkovský pravdepodobne sám, pretože z korešpondencie P. J. Šafárika s J. Kollárom sa dozvedáme, že Slavkovskému oznámil „aby Písne vyhotovil.“ Ako ďaleko pokračoval s prípravou II. zväzku *Písni*, nie je známe, avšak z listu P. J. Šafárika J. Kollárovi z 21. mája 1826 vieme, že Slavkovský vážne ochorel, ba aj po uzdravení často chorľavel a na príprave II. zväzku zrejme už nepracoval. Preto požiadal Kollára, aby druhý zväzok dokončil on (vyšiel roku 1827). Osobné i pracovné vzťahy medzi Slavkovským, Šafárikom, Kollárom a Benediktym nadobudli hlboký národný zmysel, a nebyť osudových situácií, do ktorých sa dostali najmä Slavkovský a Benedikty, mohli doniesť do národnej pokladnice slovenského ľudu zrelšie ovocie. (Sedlák, I., 1984, s. 162)

Bol podporovateľ slovenských literárnych snáh, zberateľ ľudovej slovesnosti, udržiaval úzke pracovné a priateľské kontakty s P. J. Šafárikom v Novom Sade a J. Kollárom v Pešti. (Maťovčík, A. a kol., 1992, s. 290)

Slavkovský však ani pri bezprostredných priateľských vzťahoch so Šafárikom a dobrých kontaktoch s Kollárom a ďalšími slovenskými dejateľmi a priateľmi nevedel privyknuť na Nový Vrbas. Ľud a kraj mu zostali vzdialení. Preto sa rozhodol opustiť Nový Vrbas a zvolil si jemu blízke Kežmarské lýceum, kde v jeseni roku 1824 nastúpil po Jánovi Chalupkovi. Šafárik Slavkovského rozhodnutie prijal bolestne. V liste Kollárovi napísal: „*Slavkovský odchází do Kežmarku – k nemalé mé bolesti a ztráte.*“

Bol výborný pedagóg, veľkú starostlivosť venoval vzdelávaniu a výchove mládeže v Kežmarku, organizovanej v Slovenskej spoločnosti, ktorú oboznamoval so slovanským svetom, poskytoval študujúcim knihy zo svojej bohatej knižnice. Pre študijné potreby prekladal diela anglických autorov z latinčiny do nemčiny. (Maťovčík, A. a kol., 1992, s. 290)

Na Slavkovského, plného pracovného elánu a plánov, zapôsobilo však Kežmarské lýceum dosť neprívetivo. Podľa neho najväčšmi sa o to pričínil

Ján Blahoslav Benedikty, ktorý vtedy už vraj nebol tým, akého poznal pred niekoľkými rokmi. Hneď po príchode do Kežmarku v septembri 1824 oznamuje Jánovi Kollárovi, že Benediktyho „našeho v novom úrade tak proměného sem našel, že sem ho sotva poznal. Pro nás Slovanů on již docela ztracený jest.“ A v ďalšom liste Kollárovi píše: „Blahoslav není již Blahoslav, ale pán z Benedikty, jak se veřejně v listech svých popisuje a jmenuje.“ Slavkovský sa ponosoval na Benediktyho aj Šafárikovi.

Východisko z týchto stiesnených pomerov našiel Slavkovský vo svojom pedagogickom pôsobení na škole. Hneď po príchode na Kežmarské lýceum viedol tretiu gymnaziálnu triedu. Prednášky zväčša diktoval. Venoval sa prekladom, z ktorých väčší ohlas vzbudili najmä jeho klasické preklady Ovidia a C. Neposa do nemčiny. Okrem priamych školských povinností veľa času venoval práci s mládežou, najmä v Slovenskej spoločnosti. Zaopatroval ju knihami a v rámci Spoločnosti prednášal dejiny slovanských národov. Vystupoval ako uvedomelý Slovan – príslušník československého kmeňa. V otázke jazyka a postavenia Slovákov medzi slovanskými národmi bol prívržencom názorov Šafárika a Kollára. Ako takého – zrejme na odporúčanie J. Kollára a P. J. Šafárika – v Kežmarku ho navštívil roku 1827 významný poľský slavista Andrzej Kucharski, ktorý vtedy prišiel aj za Benediktym. Návšteva mala na Slavkovského obrodzujúci vplyv a znova zaktivizovala jeho sily. Toto úsilie sa však prejavilo už len sporadicky pri zbieraní ľudovej slovesnosti, k čomu viedol aj slovenskú mládež na lýceu. Niektoré zápisy ľudových piesní a iných folklórnych prejavov (aj kežmarských študentov) poslal Kollárovi, ktorý ich zaradil do II. zväzku *Národných zpievaniek*. Stále zhoršujúci sa zdravotný stav znemožňoval Slavkovskému plne rozvinúť a uplatniť tvorivé schopnosti, až napokon zákerná choroba (tuberkulóza) 16. mája 1829 uzavrela jeho 32-ročnú kľukatú životnú púť. (Sedlák, I., 1984, s. 162)

Matej Slavkovský, príslušník šafárikovsko-kollárovskej generácie, zapísal sa do dejín slovenského národného obrodzenia ako dobrý pedagóg, žiarivý príklad uvedomelého Slovana, ako podporovateľ slovenských národných a literárnych snáh najmladšej generácie a prispievateľ do *Národných zpievaniek*. (Sedlák, I., 1984, s. 162) Zomrel 16. mája 1829 v meste Kežmarok.

### **Podkonický Adam (1750 – 1820)**

Pochádzal z Banskej Bystrice a tam začal chodiť do školy. Potom bol tri roky (1765 – 1768) žiakom školy vo Vyšnej Slanej, ktorá mala v tom čase v Uhorsku výbornú povest'. V štúdiu pokračoval v Bratislave v rokoch 1768 – 1772. Počas bratislavského štúdia bol chovancom Jesenákovho inštitútu. Po štyroch rokoch sa zapísal na univerzite v Jene, kde bol tiež štyri roky (1772 – 1776). Jeho univerzitné štúdium bolo veľmi rozsiahle. Študoval filozofiu, teológiu, matematiku, fyziku, chémiu, anatómiu a fyziológiu, prírodné vedy



a národné hospodárstvo, dejiny, politiku, štatistiku a právo. Okrem toho francúzštinu, angličtinu a taliančinu. (Lipták, J., 1933, s. 87-88)

Jeho vedomosti boli široké, ale skôr encyklopedické ako hlboké. Roku 1776, hneď po ukončení univerzitného štúdia, ho pozvali za profesora na lýceum v Kežmarku. V krátkom čase sa stal aj rektorom školy (1776) a v rektorskej funkcii ostal až do roku 1815. Ako profesor pôsobil v Kežmarku 42 rokov, až do roku 1818, keď sa vzdal profesorskej činnosti v dôsledku choroby. (Agnet, J., 1996, s. 9)

Stúpenec osvietenstva orientovaný promaďarsky, podľa najnovších prameňov mal styky so slovenskými jakobínmi. Pri josefínskych školských reformách jeden z poradcov Márie Terézie a Jozefa II. Pod jeho vedením sa rozvinula pedagogická činnosť, upevnila sa ekonomická základňa lýcea. Roku 1784 dosiahol úradné povýšenie kežmarskej školy na vyššiu školu, roku 1795 pri nej vzniklo *Pedagogium Podkonitzkianum* pre výchovu šľachtických mládencov. Vzniklo pre potrebu vyučovania synov schudobnenej šľachty a zemianskych rodín, ktoré nemali dosť finančných prostriedkov na súkromných učiteľov. U žiakov podnecoval záujem o prírodovedné disciplíny (sám sa zaoberal krížením kvetín a pestovaním nových odrôd), z jeho iniciatívy sa ťažisko vyučovania presúvalo na históriu a politicko-ekonomické predmety. Veľkú knižnicu (1032 kníh) a celý svoj majetok zanechal lýceu. (Maťovčík, A. a kol., 1990, s. 497)

Na vznik tejto inštitúcie zásadne pôsobil filantropizmus nemeckého pedagóga Johanna Bernharda Basedowa (1724 – 1790), ktorý založil v Dessau tzv. *filantropinum*, samostatný výchovný ústav na zásadách filozofických a pedagogických diel J. J. Rousseaua a anglického deizmu a pod vplyvom J. Locke. Na „Pedagógiu“ vyučovali tie isté predmety ako na lýceu, ale dávali väčší dôraz na prírodné vedy a moderné jazyky. Učili základy poľnohospodárstva, záhradníctva a praktických predmetov (kreslenie, hudba). Chovanci nadobúdali široké znalosti, ale len encyklopedickým spôsobom. To bola chyba ústavov nemeckých a aj kežmarského. Kežmarské *Pedagogium Podkonitzkianum* tri roky po smrti svojho zakladateľa zaniklo.

Podkonický sa sústavne zaoberal teóriou pedagogiky už od svojho štúdia v Jene. Svojou činnosťou i vzdelaním nadobudol veľkú autoritu. Bol svojráznou osobnosťou povahovými vlastnosťami i vzdelaním. (Agnet, J., 1996, s. 9)

Predstavoval v škole zarytého konzervatívca feudálneho typu, bol jednostranným zástancom maďarizačných protislovenských tendencií. Nikdy nevedel pochopiť potreby a požiadavky slovenských študentov a slovenského národného života. (Sedlák, I., 1984, s. 154) Aj keď je isté, že Podkonický neprejavoval nijaké známky uvedomelého Slováka, predsa považujeme túto charakteristiku za priveľmi prísnu. Koncom 18. a začiatkom 19. storočia, teda v dobe Podkonického pedagogickej činnosti v Kežmarku, nebol na kežmarskej škole ešte nijaký maďarizačný zápas. Profesori a patronát školy sa usiloval skôr o zavedenie nemčiny do vyučovacieho procesu. Úroveň latinčiny pod

vplyvom osvietenstva a filantropizmu upadala a profesori museli študentom písať na tabuľu vysvetlenia latinských pojmov a slov v reči nemeckej, maďarskej, ale aj slovenskej. Podkonický nemal pochopenie pre stavovskú rovnoprávnosť. Zemianskych študentov uprednostňoval. Dokázal to i svojím *Pedagógiom*, ktoré bolo len pre synov šľachtických a zemianskych rodín. Aj pri vyučovaní bol k nim benevolentnejší ako k ostatným. Uškodil tým škole i sebe. Práve v posledných rokoch svojej činnosti stratil pred žiakmi autoritu učiteľa a potrebný rešpekt. Neplnil si ani svoje vokatoriálne<sup>14</sup> povinnosti, podľa ktorých mal raz v týždni odbaviť v škole slovenské bohoslužby. Túto povinnosť presúval na subrektorov, a vyhýbal sa jej a počet slovenských bohoslužieb redukoval. Aj tak však nemožno jednoznačne povedať, že to robil z maďarizačných tendencií. Skôr to bola nechúť k bohoslužbám vôbec. Ved' bol odchovancom osvietenstva, racionalizmu, filantropizmu a pravdepodobne aj anglického deizmu<sup>15</sup>. (Agnét, J., 1996, s. 10)

Školu podporoval i finančne. Venom a príjmami z internátu *Pedagógia* nadobudol pekný majetok. Internát bol súčasťou *Pedagógia* a Podkonický ho zásoboval zo svojich majetkov v Tokaji a v Kežmarku. Chovanci platili za výchovu najprv 60, potom 80 florénov<sup>16</sup> a za bielizeň 3 florény. Veľkú časť svojho majetku v testamente však odkázal škole a profesorom. Profesorovi práva poručil podporu 50 florénov a pre potreby školy zanechal dva pozemky a svoju cennú knižnicu. (Lipták, J., 1933, s. 104-105)

Vo svojich posledných rokoch bol už veľmi slabý, preto sa v r. 1815 vzdal rektorstva. V r. 1818 dostal porážku a 25. januára 1820 v Kežmarku zomrel. (Agnét, J., 1996, s. 10)

## **Záver**

Cieľom článku bolo priblížiť osudy najvýznamnejších predstaviteľov Kežmarského lýcea z radov učiteľského zboru, ktorí pôsobili v priebehu 18. a 19. storočia na lýceu.

Kežmarské lýceum malo svojimi absolventmi dôstojné zastúpenie nielen v cirkevnej a štátno-administratívnej sfére, ale aj v oblasti školstva, vo výchove a vyučovaní. Viacerí jeho študenti sa po štúdiách v zahraničí a členstve v učených spoločnostiach vracali späť do Kežmarku a v jeho pedagogickom zbore zaujali miesto vyučujúcich a vychovávateľov v nižších alebo vyšších triedach školy, prípadne získali funkcie v inšpektorských a ústredných školských orgánoch.

---

<sup>14</sup> Zmluva, ktorú u evanjelikov uzatvára cirkevný zbor s farárom a v ktorej sú vymedzené práva a povinnosti oboch strán.

<sup>15</sup> Učenie (najmä v Anglicku na konci 17. a v 18. storočí), podľa ktorého vznikol svet pôsobením Boha, ale potom bol ponechaný pôsobeniu vlastných zákonov.

<sup>16</sup> Pôvodne zlatá florentská minca, neskôr často napodobňovaná, zlatý, zlatka.

Kežmarské lýceum sa zapísalo do našich dejín ako významné stredisko vzdelanosti, vedeckého, kultúrneho a literárneho života. V systéme školstva na Slovensku predstavuje vo svojej historickej dobe vyššiu, v slovenských pomeroch aj vysokú školu, ktorá okrem všeobecného vzdelania na veľmi odbornej úrovni poskytovala i špecializované vzdelanie v oblasti filozofie, teológie a práva, umožňujúce absolventom študovať neskôr na niektorej zahraničnej univerzite, najmä v Nemecku, alebo pôsobiť v patričnom povolani medzi našim ľudom. Progresívnym pedagogickým systémom, ktorý v Kežmarku bol príznačný už v mestskej latinskej škole, ale najmä na lýceu a gymnáziu, nesmierne bohatou knižnicou a rozsiahlou záujmovou činnosťou študujúcej mládeže, dosiahlo lýceum vysokú úroveň, ktorou významne prispievala k šíreniu vzdelanosti nielen v rámci školy, mesta, ale aj v rozmeroch širších – krajských, celoslovenských i uhorských – a k formovaniu nejednej významnej osobnosti nášho vedeckého, pedagogického a literárneho snaženia.

Kežmarské lýceum predstavuje nevyčerpatel'né dedičstvo vzdelanosti, literárnej a umeleckej tvorby. Je potešiteľné, že staroveké podtatranské mesto Kežmarok tento vzácny kultúrny odkaz nielen opatruje, ale ho rozvíja a kultúrno-výchovne využíva na úrovni požiadaviek vyspelej spoločnosti.

## **Bibliografia**

- AGNET, J., 1996: *Knižnica Adama Podkonického*. In Historické knižné fondy na Slovensku, zv. 2, Martin: Matica slovenská, 1996, s. 9-16.
- BARÁTHOVÁ, N. a kol., 2000: *Tradičie Kežmarského lýcea a dnešná škola*. Kežmarok: Tlačiareň, s. r. o., 2000. 71 s. ISBN 80-968424-4-7.
- BARÁTHOVÁ, N., 2002: 750-ročný Kežmarok. *TATRY*, 02/2002, ročník 40, č. 2, s. 18-19. ISSN 1335-6828.
- BARÁTHOVÁ, N., 2001 – 2002: *Juraj Buchholtz mladší a jeho články o Spiši vo Vratislavských análoch*. Z minulosti Spiša č. 9 – 10, 2001 – 2002, s. 153-160.
- BARÁTHOVÁ, N. a kol., 2003: *Kežmarok – drevený artikulárny kostol, nový evanjelický kostol, lýceum*. SNV: Bambow, 2003. 88 s. ISBN 80-968977-0-5.
- HLEBA, E., 1984: *Kežmarské lýceum – dokumenty k histórii školy v 1. pol. 19. storočia*. Poprad: ONV – odbor kultúry v Poprade, 1984. 96 s.
- LIPTÁK, J., 1933: *Geschichte des evangelischen Lyceums A. B. in Kesmark*, Archív mesta Kežmarok. Kežmarok. 1933, 237 s.
- MAŤOVČÍK, A. a kol., 1990: *Slovenský biografický slovník. IV. zväzok, M – Q*, Martin: Matica slovenská v Martine, Tlačiarne SNP, š. p. Martin, 1990, 497 s. ISBN 80-7090-070-9.
- MAŤOVČÍK, A. a kol., 1992: *Slovenský biografický slovník. V. zväzok, R – Š*, vydala Matica slovenská v Martine, Tlačiarne SNP, š. p. Martin, 1992, 560 s. ISBN 80-7090-216-7.

- REZIK, J., MATTHAEIDES, S., 1971: *Gymnaziológia. Dejiny gymnázií na Slovensku*. Bratislava: 1971.
- SEDLÁK, I. a kol., 1984: *Kežmarské lýceum*. Bratislava: ERPO. 1984. 276 s.
- VALACH, J. a kol., 1986: *Historický fond lyceálnej knižnice v Kežmarku*. 1. vydanie. Bratislava: Vydavateľský závod reklamného podniku ERPO pre Múzeum Kežmarok, 1986. 175 s.
- VALENTOVIČ, Š. a kol., 1986: *Slovenský biografický slovník. I. zväzok, A – D*, vydala Matica slovenská v Martine, Tlačiarne SNP, š. p. Martin, 1986, 544 s.
- VALENTOVIČ, Š. a kol., 1987: *Slovenský biografický slovník. II. zväzok, E – J*, vydala Matica slovenská v Martine, Tlačiarne SNP, š. p. Martin, 1987, 592 s.
- VALENTOVIČ, Š. a kol., 1989: *Slovenský biografický slovník. III. zväzok, K – L*, vydala Matica slovenská v Martine, Tlačiarne SNP, š. p. Martin, 1989, 448 s. ISBN 80-7090-019-9.